

Стаття надійшла до редакції 10.04.2024 р.
Перевірено на плагіат 24.04.2024 р.
унікальність – 100%

<https://doi.org/10.17721/StudLing2024.24.28-41>

УДК 811.11'36

ТИПОЛОГІЯ ЗАПЕРЕЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ У ЗАХІДНОГЕРМАНСЬКИХ МОВАХ

Тетяна Миколаївна Городілова, t.horodilova@kubg.edu.ua

аспірант, викладач

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

У статті представлено аналіз типологічної картини заперечення у західногерманських мовах. Основну увагу зосереджено на структурних характеристиках заперечних речень. Сучасні західногерманські мови демонструють одиночне заперечення, що є відмінним від давньогерманської моделі. Висвітлено зміни, які відбулися у системі реченнєвого заперечення в історії західногерманських мов. На ранніх етапах свого розвитку мови зазначеного ареалу демонстрували подвійне заперечення, реалізоване у явищі заперечного узгодження (negative concord), в результаті чого два і більше заперечних маркерів передбачають семантично єдине ядро заперечення. На шляху еволюційного поступу превербальні заперечні частки вилучалися з моделі заперечення як через їх ослаблення, так і появу нового заперечного елемента, який у результаті граматикалізації трансформувався зі структурно самостійної лексичної одиниці *wiht* 'річ' у відносно незалежну частку. Поява додаткового підсилювального елемента є частиною спільногерманської моделі заперечення. Англійська мова з її моделлю *AUX VERB NOT*, відмінною від інших західногерманських мов, займає окреме місце у картині західногерманського заперечення. Зміни у давньому періоді носили поступовий характер і відбувалися внаслідок загальної перебудови мовних систем, яка призвела до вилучення надлишкових елементів зі структури. Незважаючи на індивідуальність і системні відмінності, німецька, нідерландська, англійська та фризська мови пройшли спільний шлях усунення надлишкових елементів і сформували граматикалізовані моделі заперечення у їх сучасному вигляді. Зміст статті дозволяє обґрунтувати припущення щодо спільних зрушень у побудові давньогерманської моделі заперечення, а саме про наявність лінгвістичної константи.

Ключові слова: модель заперечення, граматичні засоби, германські мови, заперечне узгодження, структурна надлишковість, граматикалізація, лінгвістична константа.

TYPOLOGY OF NEGATIVE CONSTRUCTIONS IN WEST GERMANIC LANGUAGES

Tetiana Mykolayivna Horodilova, t.horodilova@kubg.edu.ua

PhD student, Lecturer

Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

*The article displays a typological analysis of negation in West Germanic languages. The attention is focused on the structural characteristics of negative sentences in the languages under consideration. Present-day West Germanic languages exhibit singular negation pattern, which is different from the Old Germanic one. There have been highlighted the changes that took place in the system of sentence negation in the history of West Germanic languages. At the early stages of their development the languages in question demonstrated double negation, that is, the phenomenon of negative concord. It is characterized by two or more negative markers resulted in a single semantic core of negation. On the evolutionary path preverbal negative particles were eliminated from the negation pattern both due to their weakening and the rise of a new negative element. The last one was grammaticalized from the structurally full-content lexical unit *wiht* 'thing' into a relatively independent particle. The rise of the additional reinforcing element is considered to be a part of the common Germanic negation pattern. The English language with its AUX VERB NOT pattern, different from the other West Germanic languages, occupies a special place in the picture of West Germanic negation. The gradual changes, which occurred as a result of the general restructuring of language systems, led to the elimination of redundant elements. Despite individual character and systemic differences, German, Dutch, English, and Frisian went through a common path of eliminating redundant elements and established grammaticalized negation patterns in their present-day form. The given discussion makes it possible to justify the assumption about common shifts in formation of the Old Germanic negation pattern, namely, the linguistic constant.*

Key words: *negation pattern, grammatical means, Germanic languages, negative concord, structural redundancy, grammaticalization, linguistic constant*

Вступ. Заперечення як мовна універсалія реалізоване у всіх природніх мовах. Попри значну кількість праць, присвячених дослідженню цього явища мовної онтології, актуальним залишається питання типології засобів вираження заперечення. Досвід германських типологічних студій представлено у працях О. Даля [Dahl 1979], Дж. Пайне [Payne 1985], М. Драйєра [Dryer 2005], М. Хаспельмата [Haspelmath 1997], Р. Зануттіні [Zanuttini 2001]. До

найпоширеніших стратегій реалізації, зокрема, реченнєвого заперечення, належить заперечна частка, представлена вільною морфемою (напр., нім. *nicht*, англ. *not*). Додатковим засобом на позначення негачії слугують неозначені займенники та прислівники. Також у мовах світу у структурі заперечної моделі наявні множинні маркери заперечення, які, однак, не перетворюють речення на стверджувальне, а утворюють одне семантичне ядро. Така реалізація заперечення відома як явище заперечного узгодження (англ. *negative concord*), представлене одночасно заперечною часткою і заперечним неозначеним займенником або прислівником [Crystal 2008, p. 98]. Загальновідомо, що природні мови за способом позначення реченнєвого заперечення різняться не лише синхронно, а й у діяхронії. Проблеми, пов'язані з питаннями чинників формування германської заперечної моделі на шляху еволюційного поступу представлено у працях лінгвістів І. Буніятової [Buniyatova 2021], О. Єсперсена [Jespersen 1917], Р. Ласса [Lass 1994], О. Фішера [Fischer 2017], Е. Траугота [Traugott 2005], А. Єгера [Jäger 2008]. Зокрема реченнєве заперечення в історії західногерманських мов зазнало структурних змін, що засвідчено розвитком маркерів негачії від превербальної частки *ni/ne* до вільної заперечної частки *not/nicht/niet* у постпозиції до особового дієслова. Упродовж еволюційного поступу формування моделі заперечення супроводжувалося спочатку наявністю додаткових підсилювальних елементів з їх подальшим усуненням і закріпленням конструкцій з одиночним запереченням. *Мета* статті полягає у викладенні граматичних засобів реалізації заперечення у західногерманських мовах та пошуку чинників, які спонукали становлення заперечної моделі у її сучасному вигляді. *Предмет* розвідки складають структурні особливості моделі заперечення у синхронії та діяхронії. *Об'єктом* аналізу є заперечне речення західногерманської групи мов сучасного і давнього періодів.

Реалізація заперечення у сучасних західногерманських мовах. Сучасні германські мови західного ареалу для вираження заперечення послуговуються низкою граматичних засобів, на кшталт заперечних займенників, прислівників, часток, сполучників, заперечних слів тощо. Реченнєве заперечення у досліджуваній групі мов представлено спільною моделлю VERBUM NEG, окрім англійської мови, яка у своїй структурі містить допоміжне дієслово AUX. Порівняймо приклади (1)-(4), напр.:

- (1) нім. *Ich lese nicht* – «Я не читаю»;
- (2) нід. *Ik lees niet* – «Я не читаю»;
- (3) фриз. *Ik lêś net* – «Я не читаю»;
- (4) англ. *I do not read* – «Я не читаю».

У даному випадку англійська мова демонструє типологічний профіль V3, на відміну від інших мов з профілем V2, що є однією з причин відхилення від спільної германської моделі заперечення [Buniyatova 2021, р. 97-109]. Розглянемо реалізацію заперечення у досліджуваних мовах докладніше.

Так, у сучасній *німецькій* мові до активу засобів вираження заперечення належить низка займенників та прислівників (напр., *niemand* ‘ніхто’, *nichts* ‘нічого’, *nimmer*, *nie* ‘ніколи’ та ін.), неозначений артикль *kein-*, парний сполучник *weder ... noch* ‘ні ... ні’, заперечне слово-відповідь *nein*, префікси (*unglaublich* ‘неймовірний’, *missverstehen* ‘хибно зрозуміти’, *widerstehen* ‘чинити опір’), а також дієслова із заперечною семантикою на кшталт *zweifeln* ‘сумніватися’, *abstreiten*, *negieren* ‘заперечувати’ [Duden 2009, S. 906-907; Eisenberg 2006, S. 219-220; Horodilova 2021, с. 40]. Засобом для реченнєвого заперечення слугує частка *nicht* у постпозиції до особового дієслова. Формально модель представлена як VERBUM FINITUM NICHT, що унаочнює одиночне заперечення, напр.:

(5) нім. *Ich fahre nicht* – «Я не їду»;

(6) нім. *Ich bin nicht gefahren* – «Я не поїхав».

Варто зазначити, що у сучасних *німецьких* діалектах присутнє подвійне заперечення, наприклад, у баварському, де воно реалізовано переважно за допомогою заперечних слів *neamd*, *nix*, *koa*, *niagads*, *nie(mois)* тощо [Weiß 1998], однак такі конструкції не є мовною нормою.

У *нідерландській* мові основним засобом для реалізації реченнєвого заперечення слугує частка *niet*, розташована у постпозиції до особового дієслова [Donaldson 2008, р. 374], напр.:

(7) нід. *Hij komt morgen niet* – «Він завтра не прийде»;

(8) нід. *Ik lees dit boek niet* – «Я не читаю цю книгу».

Однак, з емпатичною метою, частка *niet* може займати місце безпосередньо перед тим конститuentом речення, який вона заперечує, порівняймо приклади (9)-(10):

(9) нід. *We willen daar dit jaar niet heen* – «Ми не хочемо туди цього року їхати»;

(10) нід. *We willen daar niet dit jaar heen* – «Ми не хочемо туди їхати саме цього року».

Також для вираження заперечення, окрім частки *niet*, слугують займенники і прислівники *niemand* ‘ніхто’, *niets* ‘ніщо’, *nooit* ‘ніколи’ та ін. Спеціальним запереченням, що корелює з неозначеним або нульовим артиклем (*in* або $\emptyset$), є частка *geen* ‘не’, яку іноді класифікують як заперечний артикль, напр.:

(11) нід. *Hij heft geen auto* – «У нього немає авто».

У разі об'єднання *geen* зі стверджувальними неозначеними займенниками та прислівниками вони перетворюються на заперечні, а саме утворюють пари *iemand* – *niemand* 'хтось – ніхто', *iets* – *niets* 'щось – ніщо', *ooit* – *nooit* 'коди-небудь – ніколи', *ergens* – *nergens* 'десь – ніде' [Schutter 1994, p. 473].

Отже, загальноприйнятою формальною моделлю для реченнєвого заперечення у сучасній нідерландській мові є VERBUM FINITUM NIET, а для заперечення окремої лексичної одиниці слугує частка *geen*.

Сучасна *фризька* мова реалізує заперечення за допомогою частки *net* 'не' переважно у постпозиції до особового дієслова, а також заперечних прислівників на кшталт *noait* 'ніколи', *gjinien* 'ніхто', *neat* 'ніщо', *noch* 'ні', *gjin* 'ні', *nimmen* 'ніхто' тощо [Tiersma 1999, p. 102]. Частка *net* є маркером у реченнєвому запереченні, напр.:

(12) фриз. *Hu libbet net* – «Він не живий».

Залежно від заперечуваної інформації частка *net* слугує для заперечення окремого елемента або усього речення, що впливає на її розміщення, напр.:

(13) фриз. *Ús heit is net boer* – «Наш тато не фермер»;

(14) фриз. *Ik sjoch dy kat net* – «Я не бачу того кота».

У випадку розташування частки *net* перед неозначеним артиклем спостерігаємо її злиття з останнім у заперечний артикль *gjin* ($\leq net in$) [Hoekstra and Tiersma 1994, p. 527-528], напр.:

(15) фриз. *Wy hawwe gjin hûs* – «У нас немає будинку».

Варто зазначити, що сучасна *фризька* мова демонструє спорадичні випадки конструкцій з подвійним запереченням, коли прислівники *nea* 'ніколи', *nearne* 'ніде', *nimmen* 'жоден' супроводжуються опціонально часткою *net*, напр.: (16) фриз. *Der is nimmen net yn'e hûs* – «У будинку нікого немає», однак таке вживання заперечення не є літературною нормою [Hoekstra and Tiersma 1994, p. 528].

У сучасній *англійській* мові заперечення реалізовано за допомогою словотворчих засобів афіксації (напр., *impossible*, *disagree*, *incorrect*, *undo*, *helpless* та ін.), заперечних займенників і прислівників *nobody* 'ніхто', *nothing* 'нічого', *never* 'ніколи', *nowhere* 'ніде', *none* 'жоден, ніскільки, анітрохи', дієслів та прислівників із заперечною семантикою (напр., *refuse* 'відмовляти', *doubt* 'сумніватися', *hardly* 'ледве, навряд чи', *rarely*, *seldom* 'рідко', *barely* 'ледь'), заперечного слова *no*, розміщеного у препозиції до іменників, прикметників, прислівників [König 1994, p. 561]. Для реалізації реченнєвого заперечення *англійська* мова послугується моделлю AUX (NOT) VERB NOT [Buniyatova 2021,

р. 99], структурно відмінною від інших західногерманських мов, напр.:

(16) англ. *We **do not eat** oranges* – «Ми не їмо апельсини»;

(17) англ. *He **did not come*** – «Він не прийшов»;

(18) англ. *I **have not read** this book* – «Я не прочитав цю книгу».

Також у випадку об'єднання з часткою *not* допоміжні дієслова утворюють скорочені форми, напр. *don't*, *didn't* тощо. Варто звернути увагу на те, що англійська мова у процесі свого розвитку граматикалізувала модель заперечення, відмінну від інших західногерманських мов. Як показують приклади (16) – (18), її типологічним профілем є порядок слів з особовим дієсловом у третій позиції V3, а не V2. У той же час заперечення з дієсловами *to be* і *to have* демонструє ту саму модель, що й в сучасній німецькій, пор. (19) англ. *They **are not** there* – (20) нім. *Sie **sind nicht** da* «Їх тут немає», тобто без допоміжного дієслова AUX. Отже, дієслово *to be* випадає із загальної моделі заперечення сучасної англійської мови. Те саме частково стосується і дієслова *to have*, напр., (21) англ. *You **have not** (got) any chance* на противагу (22) англ. *You **do not have** any chance* «У вас немає жодних шансів».

Формування західногерманської моделі заперечення у діяхронії.

Виходячи з вищевикладеного, доцільним є розглянути спільний шлях формування заперечення у давніх західногерманських мовах. У ранні періоди свого розвитку ці мови демонструють подібність у реалізації реченнєвого заперечення за допомогою частки *ne/ni*, розміщеної у препозиції до особового дієслова. Однак вже наприкінці давнього періоду (XI ст.) простежуються зміни у структурі моделі заперечення. Однією з відмінних рис є поява частиномовної одиниці *wiht* 'річ' та її граматикалізованої форми *ni(o)uiht* 'не річ, ніщо', яка спочатку слугує підсилювальним елементом для слабкої проклітичної заперечної частки, а згодом перетворюється на основний маркер заперечення – частку *nicht/niet/not*. У давньогерманських мовах засвідчено співіснування двох (і більше) заперечних маркерів у запропонованому проміжку часу. Поява додаткового елемента вважається частиною загальногерманської моделі заперечного узгодження (англ. *negative concord*), у результаті чого виникає семантично єдине ядро заперечення незалежно від кількості заперечних маркерів у реченні. Розглянемо детальніше моделі заперечення у давніх західногерманських мовах. Так, *давньовірхньонімецька* мова реалізує заперечення за допомогою частки *ni* у препозиції до особового дієслова, іноді об'єднаної з ним [Fleischer, Schallert 2011, S. 227-230], напр.:

(19) дхн.-в.-нім. *Noh nu haben ih iu managu zi quedanne, zu ir **ni mugut** iz*

fortragan – «Я маю ще багато сказати тобі, але ти не можеш цього витримати» [Tatian 173, 1];

(20) двн.-в.-нім. *Nist wiht suntar werde, in thiū iz got wolle* – «Немає нічого такого, що не могло б статися, якщо тільки цього хоче Бог» [Otfrid, Buch I, Kapitel 5.11, 63].

Наприкінці давньоверхньонімецького періоду (XI ст.) поряд із зазначеною часткою формувався новий спосіб реалізації заперечення з неозначеного займенника адвербіального характеру *ni(o)wiht* ‘ніщо, не річ’, який у свою чергу розвинувся із повнозначної структурної одиниці *wiht* ‘річ’ внаслідок процесу граматикалізації. Спочатку *ni(o)wiht* використовувався для підсилення заперечення, однак згодом трансформувався у незалежну заперечну частку *ni(e)ht*, яка розмістилася у постпозиції до особового дієслова. У середньоверхньонімецькій мові (XI-XIV ст.) частка *niht* є обов’язковим засобом для вираження заперечення разом з превербальною часткою *en/ne/n*, що представлено конструкціями з подвійним запереченням, які реалізують явище заперечного узгодження [Jäger 2008, p. 117-122], напр.:

(21) ср.-в.-нім. *Ez enwart nie niht als unfruot, so alter unde armuot* – «Більш злого, ніж старість і злидні, разом узяті, не було» [Parzival, I. Buch, p. 15-16];

(22) ср.-в.-нім. *Ouch enwart da niht vergezzen* – «Ні того, ні іншого не пропустили» [Iwein, p. 364].

У ранньонідерландський період засвідчено поодиноке використання частки *ne/en/n*, і у подальшому (XVI-XVII ст.) її повне усунення. Новоутворена незалежна частка *nicht* у постпозиції до особового дієслова слугує єдиним маркером реченнєвого заперечення і відображає сучасну модель VERBUM FINITUM NICHT у німецькій мові.

У давньонідерландський період¹ реченнєве заперечення представлене часткою *ne* у препозиції до особового дієслова [Zeijlstra 2004, p. 82-83], напр.:

(23) двн.-нід. *Got ougit mi ouir fiunda mina ne reslag thu sia, that noh uuanne ne fargetin folk min* – «Бог змушує мене зверхньо дивитися на своїх ворогів, не вбивайте їх, щоб мій народ ніколи не забув» [WP 58, 12].

Також у цей період засвідчено модель заперечення з підсилювальним елементом *niueht*, згодом граматикалізованим у заперечну частку *niet*, напр.:

¹ Припускають, що давньонідерландський період тривав з 700 по 1150 рр., хоча точне розмежування часового відтинку залишається дискусійним. Зауважимо, що вивчення граматики давнього періоду нідерландської мови ускладнене відсутністю текстової палітри: до нечисленних давньонідерландських писемних пам’яток належать глоси, а також *Wachtendonckse Psalmen* («Вахтендокські псалми»), датовані IX-X ст. і коментар до пісні про Соломона *Leiden (Egmond) Willeram* (кін. XI ст.) [Wal 1994, p. 72]. Однак, наявний досліджуваний матеріал дає змогу відслідкувати розвиток заперечення зі змінами на синтаксичному рівні.

(24) двн.-нід. *Inde louff sin niuueht nitheruallan sal* – «Його лист не впаде» (WP 1, 3).

Відповідно, у середньонідерландській мові прослідковуємо реченнєве заперечення, що складається з частки *ne/en* у препозиції до особового дієслова, та іншого заперечувального елемента, наприклад, додаткової частки *niet* 'не', прислівників *niemant* 'ніхто', *geen* 'ніхто' тощо, що є свідченням моделі подвійного заперечення, напр.:

(25) ср.-нід. *Dat ics vergheten niet ne mach* – «Що я не можу цього забути» [Reynaert the Fox 2666];

(26) ср.-нід. *Doe ne conste Reynaert niet bejaghen* – «Тоді Рейнарт нічого не зміг знайти» [Reynaert the Fox 3351].

Поступово частка *ne* втрачає свою силу, а супровідні елементи згодом повністю беруть на себе заперечну функцію, в результаті чого закріпилася нова модель одиночного заперечення з часткою *niet* у постпозиції до особового дієслова, пор. двн.-нід. *ne/en* => ср.-нід. *ne/en* + *niet/geen/niemand* => нід. *niet/geen/niemand* [Hüning and Vogl 2009, p. 270].

Таким же чином *фризька мова* як одна з мов західногерманської мовної групи у своєму розвитку демонструє подібності з нідерландською та німецькою мовами [Жлуктенко, Яворська 1986, с. 37-38], однак викликають питання її хронологічні межі². Синтаксичні моделі давньофризької мови, доступні для аналізу, демонструють реалізацію реченнєвого заперечення за допомогою частки *ne* (*ni/en*) у препозиції до особового дієслова [Bor 1990, p. 27-29]. Крім того, заперечення могло бути представлено як одним елементом (напр., прислівником *naet/nawet* 'не', *nimmen* 'ніхто'), так і поєднанням цих елементів з часткою *ne*, що унаочнює вживання подвійного заперечення [De Haan 2010, p. 55], напр.:

(27) двн.-фриз. *Him ne dere hongher jefta heer need* – «Якщо він не обмежений голодом або військовою необхідністю» [Skeltana Riucht, p. 327];

(28) двн.-фриз. *Dat di faeder syne dochter naet onwillens ne gewe* – «Щоб батько не віддав дочку проти її волі» [Skeltana Riucht, Caption 73].

² Традиційно історію розвитку фризської мови поділяють на такі періоди: прадавньофризька (орієнтовно до 1275 р.), давньофризька (1275-1550 рр.), середньофризька (1550-1800 рр.), і сучасна фризська (від 1800 р. і дотепер) [De Haan 2010, p. 25]. Зауважимо, що ряд аспектів зазначеної періодизації, зокрема, невідповідність позначень 'давньо-' і 'середньофризька' у порівнянні з часовою розміткою споріднених германських мов неодноразово обговорювалося [Campbell 1959, p. 2], [Arhammar 1995, p. 72], [Versloot 2004, p. 257-302]. Дискусійним залишається питання щодо давньофризького періоду. Так, мова, відома як давньофризька, записана у рукописах, датованих орієнтовно 1300-1500 роками, і її пропонують описувати як середньофризьку [Campbell 1959, p. 2]. Це свідчить про те, що фризська мова того часу була архаїчною порівняно з її сусідами, і була лінгвістично сумісною, наприклад, з давньоанглійською та давньовірхньонімецькою [Versloot 2004, p. 257].

Також заперечна частка *ne* функціонує окремо або є проклітичною по відношенню до дієслова, напр. *nabba* (< *ne+habba*), *nella* (< *ne+wella*), *molde* (< *ne+wolde*), *nachte* (< *ne+achte*), *nis* (< *ne+is*) [Bor 1971, p. 100; 1990, p. 27], напр.:

(29) двн.-фриз. *Jef se sine eed nellet ontfaen* – «Якщо вони не приймуть його присяги» [Skelton Riucht, p. 279].

Таким чином, у процесі розвитку фризька мова, подібно до інших германських мов, послуговувалася конструкціями з одиночним і з подвійним запереченням.

Заперечення в історії англійської мови на різних етапах її розвитку також зазнало структурних змін. Так, у давньому періоді, подібно до інших західногерманських мов, англійська мова послугується заперечною часткою *ne*, розташованою у препозиції до особового дієслова [Fischer 1992, p. 267], напр.:

(30) двн.-англ. *Gif he ongunne and anginn hæfde, butan tweon ne mihthe he beon Ælmihtig God* – «Якби він мав походження, без сумніву, він не міг би бути всемогутнім Богом» [Aelf. Hom., FERIA III De fide catholica, p. 26-27];

(31) двн.-англ. *Ne gesawon hi ða-gyt hine ænige wundra wyrcan, ne hi naht ne gehyrdon ða-gyt æt his muðe be mēde þæs ecan edleanes* – «Вони ще не бачили, як Він творить жодних чудес, і вони ще не чули з Його вуст про поживу вічної винагороди» [Aelf. Hom., Natale Sancti Andreei, p. 45-46];

(32) двн.-англ. *Swa þa halgan dydon þe on þyssum life naht ne sohton ne ne gyrndon to hæbbenne* – «Як це робили святі, які у своєму житті нічого не прагнули мати» [Bl. Hom., The Third Sunday in Lent, p. 53];

(33) двн.-англ. *Forþon nis nan tveo þæt he forgifnesse syllan nelle þam þe hie geearnian willaþ* – «Бо немає жодного сумніву, що він дасть прощення тим, хто бажає його заслужити» [Bl. Hom., The Fifth Sunday in Lent, p. 65].

Як показують приклади (31)-(33), вже у давньоанглійському періоді спостерігаємо залучення додаткових заперечних елементів (напр., *nan*, *na* ‘жоден’, *nalles* ‘зовсім не’, *naht*, *noht* ‘не’ та ін.) з підсилювальною метою, за допомогою яких реалізовано подвійне заперечення. Зокрема заперечна частка *naht* походить із неозначеного займенника *nawiht* ‘ніщо’, який розвинувся зі структурної одиниці *wiht* ‘річ’, і є важливим елементом спільної германської моделі заперечення. Конструкції з подвійним запереченням рясно представлені у першій половині середньоанглійського періоду (XII-XIII ст.), тоді як починаючи з XIV ст., кількість таких речень скорочується. На противагу цьому починає виокремлюватися якісно нова модель заперечення з допоміжним дієсловом AUX VERB NOT, де частка *not* слугує єдиним маркером заперечення, а заперечне узгодження виходить з ужитку разом з вилученням превербальної заперечної

частки *ne* [Fischer 1992, p. 280-285]. У ранньоновоанглійському періоді (XVI-XVIII ст.) допоміжне дієслово *do* компенсує втрату частки *ne* [Jespersen 1940, p. 427-429], відповідно, англійська мова формує модель заперечення AUX VERB NOT, відмінну від загальногерманської практики.

Наведений вище матеріал свідчить, що західногерманські мови у давні періоди поряд з одиночним запереченням реалізували конструкції з подвійним запереченням, де другий заперечний маркер втратив своє первісне прислівникове значення і прогресував далі шляхом граматикалізації, в результаті чого виокремився у самостійну заперечну частку. Відповідно, у випадку давнього західногерманського множинного заперечення маємо справу зі структурною надлишковістю [Buniyatova 2021, p. 101]. Західногерманські мови, що належать до групи з порядком слів V2, зазнали низки змін з подальшим зменшенням та усуненням надлишкових елементів. Лише модель реченнєвого заперечення AUX NOT INFINITIVE в англійській мові є винятком у західногерманській регулярній картині.

Проаналізовані приклади засвідчують, що системи реченнєвого заперечення у західногерманських мовах давнього періоду втрачали надлишкові елементи на різних етапах свого розвитку, залежно від низки мовних чинників. З огляду на вищезазначене, має сенс припустити, що західногерманські мови демонструють *лінгвістичну константу*, відображену у моделях реченнєвого заперечення. У світлі цього обговорення доходимо висновку, що спільний шлях граматикалізації заперечної моделі у досліджуваних мовах зумовлено універсальними принципами граматичних змін, а саме реграматизацією та аналогією.

Висновки. Отже, аналіз заперечних конструкцій дає змогу дійти висновку, що, незважаючи на індивідуальність і системні відмінності, західногерманські мови пройшли спільний шлях усунення надлишкових елементів, і таким чином набули граматичних моделей заперечення у їх сучасному вигляді. Зокрема, на ранніх етапах свого розвитку вони зіштовхнулися з переходом від превербальної заперечної частки клітичного характеру до відносно незалежної частки, розміщеної у постпозиції до особового дієслова. Наведене обговорення дозволяє обґрунтувати припущення щодо спільних зрушень у побудові давньогерманської моделі заперечення. Останнє підтверджено появою додаткового підсилювального елемента у її структурі та подальшим його вилученням.

Література:

1. Жлуктенко, Ю. О. та Яворська, Т. А. Вступ до германського мовознавства (Київ: Вища школа, 1986), 170.

2. Arhammar, N. "Zur Vor- und Frühgeschichte der Nordfriesen und des Nordfriesischen." In *Friesische Studien II: Beiträge des Föhrer Symposiums zur Friesischen Philologie vom 7–8. April 1994*, edited by V. F. Faltings, A. Walker, & O. Wilts. 63–96. John Benjamins Publishing Company, 1995. URL: <https://doi.org/10.1075/nss.12.05arh>
3. Bor, A. *Word-groups in the Language of the Skeltana Riucht: A Syntactic Analysis with Occasional Lexicological Observations; Followed by an Inquiry into Its Punctuation and the Possibility of the Influence on the Text of Spoken Language*. Wageningen: H. Veenman & Zonen, 1971.
4. Bor, A. "The use of the negative adverbs *ne* und *nawet* in Old Frisian." In *Aspects of Old Frisian Philology*, edited by Rolf Hendrik Bremmer (Jr.), Geart van der Meer & Oebele Vries, 6–41. Rodopi. 1990.
5. Bunyatova, Isabella. "Elimination of grammatical redundancy in the history of English: The case of negative constructions." *Studies in the Evolution of the English Language* 32 (2021): 97–109.
6. Campbell, A. *Old English Grammar* (Clarendon Press, 1959), 423.
7. Crystal, D. *A Dictionary of Linguistics and Phonetics* (Wiley-Blackwell, 2008), 555.
8. Dahl, Östen. "Typology of sentence negation." *Linguistics* 17, no. 1-2 (1979): 79-106, URL: <https://doi.org/10.1515/ling.1979.17.1-2.79>
9. De Hann, G. J., Hoekstra, J., Visser W. and Jensma, G. *Studies in West Frisian Grammar: Selected Papers by Germen J. De Haan*. Amsterdam: John Benjamins Pub., 2010.
10. Donaldson, B. *Dutch: A Comprehensive Grammar (Routledge Grammars)* (London and New York: Routledge, 2008), 454.
11. Dryer, M. "Negative Morphemes." In *WALS. The World Atlas of Language Structures*, edited by M. Haspelmath, M. S. Dryer, D. Gill & B. Comrie, pp. 454-458. Oxford University Press, 2005.
12. Duden. *Die Grammatik. Herausgegeben von den Dudenredaktion* (Mannheim-Wien-Zürich: Dudenverlag, 2009), 1352.
13. Eisenberg, P. *Grundriss der deutschen Grammatik. 2 Band* (Stuttgart, Weimar: J. B. Metzler, 2006), 535.
14. Fisher, O. "Syntax." In *The Cambridge History of the English Language 1066–1476. V.II*, edited by Norman Blake, 206-408. Cambridge University Press, 1992.
15. Fischer, O., Wurf, van der W., and H. de Smet. *A brief history of English syntax* (Cambridge: Cambridge University Press, 2017), 240.
16. Fleischer, J., and Schallert, O. *Historische Syntax des Deutschen. Eine Einführung* (Narr Francke Attempto Verlag GmbH+Co, 2011), 365.
17. Haspelmath, M. *Indefinite Pronouns* (Oxford: Clarendon Press, 1997), 384.
18. Hoekstra, Jarich, and Peter Meijes Tiersma. "Frisian." In *The Germanic Languages*, pp. 505-531. Routledge, 1994.
19. Horodilova, T. M. "Syntactic implementation of the negative clitic *nicht* in the Modern German language", *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series Germanic Studies and Intercultural Communication*, no. 1 (2021): 38-44, URL: <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2021-1-6>.
20. Hüning, Matthias and Ulrike Vogl. "Middle Dutch – A short introduction." In *Of Reynaert the Fox: Text and Facing Translation of the Middle Dutch Beast Epic Van Den Vos Reynaerde*, edited by André Bouwman and Bart Besamusca, 257–272. Amsterdam University Press, 2009.
21. Jäger, A. *History of German negation* (Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2008), 365.

22. Jespersen, O. *Negation in English and other languages* (Kobenhavn: A. F. Høst, 1917), 151.
23. Jespersen, O. *A Modern English grammar on historical principles*. Vol. 5. Syntax (London, Copenhagen: Bradford & Dickens, 1940), 529.
24. König, E. "English." In *The Germanic Languages*, edited by E. König & J. van der Auwera, 532-565. London & New York: Routledge, 1994.
25. Lass, R. *Old English: A Historical Linguistic Companion* (Cambridge: Cambridge University Press, 1994), 300.
26. Payne, J. R. "Negation." In *Language Typology and Syntactic Description*, edited by Timothy Shopen, Vol. 1: Clause Structure, 197-242. Cambridge University Press, 1985.
27. Schutter, G. "Dutch." In *The Germanic Language*, edited by E. König & J. van der Auwera, 439-477. London & New York: Routledge, 1994.
28. Tiersma, P. M. *Frisian Reference Grammar* (Fryske Akademy, 1999), 147.
29. Traugott, E. C. "Syntax." *The Cambridge History of the English Language. The Beginnings to 1066*, 1 (2005): 167-289.
30. Versloot, A. "Why Old Frisian is Still Quite Old." *Folia Linguistica Historica* XXV/1-2 (2004): 257-302.
31. Wal, van der M. J., and Quad, A. "Old and Middle Continental West Germanic." In *The Germanic Languages*, edited by Ekkehard König & Johan van der Auwera, 72-109. Routledge, 1994.
32. Weiß, H. *Syntax des Bairischen. Studien zur Grammatik einer natürlichen Sprache* (Max Niemeyer Verlag, 1998), 291.
33. Zanuttini, R. "Sentential negation." In *The Handbook of Contemporary Syntactic Theory*, edited by Mark Baltin & Chris Collins, 511-535. Blackwell, 2001.
34. Zeijlstra, H. "Sentential negation and negative concord." PhD thesis Utrecht University, 2004. URL: https://www.lotpublications.nl/Documents/101_fulltext.pdf

Джерела ілюстративного матеріалу:

35. Aelfric, A., and Clemoes, P. *Aelfric's catholic homilies. the first series : text*. Published for the Early English Text Society by the Oxford University Press, 1997.
36. Besamusca, Bart and André Bouwman. *Of Reynaert the Fox/van den Vos Reynaerde*. Text and Facing Translation of the Middle Dutch Beast Epic (Amsterdam: University Press, 2009), 368.
37. Eschenbach, Wolfram von. *Parzival. Text und Übersetzung. 2. Auflage* (Berlin, New York: De Gruyter, 2003), CLVIII +838.
38. Hartmann, Aue von. *Iwein: Text der siebten Ausgabe* (Berlin, New York: Walter de Gruyter, 2001), 188.
39. Morris, Richard. *The Blickling homilies of the tenth century / edited, with a translation and index of words, by R. Morris* (London: N. Trübner for the Early English Text Society, 1880).
40. Otfrid von Weißenburg. *Evangelienbuch. Altdeutsch. Neudeutsch* (Stuttgart: Philip Reclam, 2010), 271.
41. Tatian. *Lateinisch und altdeutsch*. In *Zweite neubearbeitete Ausgabe*, Hrsg. E. Sievers (Paderborn: Druck und Verlag von Ferdinand Schöningh, 1892), 518.
42. Titus. *Skelton Riucht. Das Altwesfriesische Schulzenrecht*. URL: <https://titus.unifrankfurt.de/texte/etcs/germ/afries/afrcorp/afrcor.htm?afrcor006.htm>
43. *Wachtendonckse Psalmen*. URL: https://oudauregaans.fandom.com/nl/wiki/Wachtendonckse_Psalmen

References:

1. Zheluktenko, Yu. O., and Yavorska T. A. Vstup do hermanskoho movoznavstva [Introduction to

- Germanic linguistics] (Kyiv, Vyshcha shkola, 1986), 170.
2. Arhammar, N. "Zur Vor- und Frühgeschichte der Nordfriesen und des Nordfriesischen." In *Friesische Studien II: Beiträge des Föhrer Symposiums zur Friesischen Philologie vom 7–8. April 1994*, edited by V. F. Faltings, A. Walker, & O. Wilts. 63–96. John Benjamins Publishing Company, 1995. URL: <https://doi.org/10.1075/nss.12.05arh>
 3. Bor, A. *Word-groups in the Language of the Skeltana Riucht: A Syntactic Analysis with Occasional Lexicological Observations; Followed by an Inquiry into Its Punctuation and the Possibility of the Influence on the Text of Spoken Language*. Wageningen: H. Veenman & Zonen, 1971.
 4. Bor, A. "The use of the negative adverbs *ne* und *nawet* in Old Frisian." In *Aspects of Old Frisian Philology*, edited by Rolf Hendrik Bremmer (Jr.), Geart van der Meer & Oebele Vries, 6-41. Rodopi. 1990.
 5. Bunyatova, Isabella. "Elimination of grammatical redundancy in the history of English: The case of negative constructions." *Studies in the Evolution of the English Language* 32 (2021): 97–109.
 6. Crystal, D. *A Dictionary of Linguistics and Phonetics* (Wiley-Blackwell, 2008), 555.
 7. Dahl, Östen. "Typology of sentence negation." *Linguistics* 17, no. 1-2 (1979): 79-106, URL: <https://doi.org/10.1515/ling.1979.17.1-2.79>
 8. De Hann, G. J., Hoekstra, J., Visser W., and Jensma, G. *Studies in West Frisian Grammar: Selected Papers by Germen J. De Haan*. Amsterdam: John Benjamins Pub., 2010.
 9. Campbell, A. *Old English Grammar* (Clarendon Press, 1959), 423.
 10. Donaldson, B. *Dutch: A Comprehensive Grammar (Routledge Grammars)* (London and New York: Routledge, 2008), 454.
 11. Dryer, M. "Negative Morphemes." In *WALS. The World Atlas of Language Structures*, edited by M. Haspelmath, M. S. Dryer, D. Gill & B. Comrie, pp. 454-458. Oxford University Press, 2005.
 12. Duden. *Die Grammatik. Herausgegeben von den Dudenredaktion* (Mannheim-Wien-Zürich: Dudenverlag, 2009), 1352.
 13. Eisenberg, P. *Grundriss der deutschen Grammatik. 2 Band* (Stuttgart, Weimar: J. B. Metzler, 2006), 535.
 14. Fisher, O. "Syntax." In *The Cambridge History of the English Language 1066–1476. V.II*, edited by Norman Blake, 207-408. Cambridge University Press, 1992.
 15. Fischer, O., Wurf, van der W., and H. de Smet. *A brief history of English syntax* (Cambridge: Cambridge University Press, 2017), 240.
 16. Fleischer, J., and Schallert, O. *Historische Syntax des Deutschen. Eine Einführung* (Narr Francke Attempto Verlag GmbH+Co, 2011), 365.
 17. Haspelmath, M. *Indefinite Pronouns* (Oxford: Clarendon Press, 1997), 384.
 18. Hoekstra, Jarich, and Peter Meijes Tiersma. "Frisian." In *The Germanic Languages*, pp. 505-531. Routledge, 1994.
 19. Horodilova, T. M. "Syntactic implementation of the negative clitic nicht in the Modern German language", *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series Germanic Studies and Intercultural Communication*, no. 1(2021): 38-44, URL: <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2021-1-6>.
 20. Hüning, Matthias and Ulrike Vogl. "Middle Dutch – A short introduction." In *Of Reynaert the Fox: Text and Facing Translation of the Middle Dutch Beast Epic Van Den Vos Reynaerde*, edited by André Bouwman and Bart Besamusca, 257–272. Amsterdam University Press, 2009.
 21. Jäger, A. *History of German negation* (Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing

- Company, 2008), 365.
22. Jespersen, O. *Negation in English and other languages* (Kobenhavn: A. F. Høst, 1917), 151.
 23. Jespersen, O. *A Modern English grammar on historical principles*. Vol. 5. Syntax (London, Copenhagen: Bradford & Dickens, 1940), 529.
 24. König, E. "English." In *The Germanic Languages*, edited by E. König & J. van der Auwera, 532-565. London & New York: Routledge, 1994.
 25. Lass, R. *Old English: A Historical Linguistic Companion* (Cambridge: Cambridge University Press, 1994), 300.
 26. Payne, J. R. "Negation." In *Language Typology and Syntactic Description*, edited by Timothy Shopen, Vol. 1: Clause Structure, 197-242. Cambridge University Press, 1985.
 27. Schutter, G. "Dutch." In *The Germanic Language*, edited by E. König & J. van der Auwera, 439-477. London & New York: Routledge, 1994.
 28. Tiersma, P. M. *Frisian Reference Grammar* (Fryske Akademy, 1999), 147.
 29. Traugott, E. C. "Syntax." *The Cambridge History of the English Language. The Beginnings to 1066*, 1 (2005): 167-289.
 30. Versloot, A. "Why Old Frisian is Still Quite Old." *Folia Linguistica Historica* XXV/1-2 (2004): 257-302.
 31. Wal, van der M. J., and Quad, A. "Old and Middle Continental West Germanic." In *The Germanic Languages*, edited by Ekkehard König & Johan van der Auwera, 72-109. Routledge, 1994.
 32. Weiß, H. *Syntax des Bairischen. Studien zur Grammatik einer natürlichen Sprache* (Max Niemeyer Verlag, 1998), 291.
 33. Zanuttini, R. "Sentential negation." In *The Handbook of Contemporary Syntactic Theory*, edited by Mark Baltin & Chris Collins, 511-535. Blackwell, 2001.
 34. Zeijlstra, H. "Sentential negation and negative concord." PhD thesis Utrecht University, 2004. URL: https://www.lotpublications.nl/Documents/101_fulltext.pdf

Source base:

35. Aelfric, A., and Clemoes, P. *Ælfric's catholic homilies. the first series : text*. Published for the Early English Text Society by the Oxford University Press, 1997.
36. Besamusca, Bart and André Bouwman. *Of Reynaert the Fox/van den Vos Reynaerde*. Text and Facing Translation of the Middle Dutch Beast Epic (Amsterdam: University Press, 2009), 368.
37. Eschenbach, Wolfram von. *Parzival. Text und Übersetzung. 2. Auflage* (Berlin, New York: De Gruyter, 2003), CLVIII +838.
38. Hartmann, Aue von. *Iwein: Text der siebten Ausgabe* (Berlin, New York: Walter de Gruyter, 2001), 188.
39. Morris, Richard. *The Blickling homilies of the tenth century / edited, with a translation and index of words, by R. Morris* (London: N. Trübner for the Early English Text Society, 1880).
40. Otfrid von Weissenburg. *Evangelienbuch. Altdeutsch. Neudeutsch* (Stuttgart: philip Reclam, 2010), 271.
41. Tatian. *Lateinisch und altdeutsch*. In *Zweite neubearbeitete Ausgabe*, Hrsg. E. Sievers (Paderborn: Druck und Verlag von Ferdinand Schöningh, 1892), 518.
42. Titus. *Skeltona Riucht. Das Altwestfriesische Schulzenrecht*. URL: <https://titus.unifrankfurt.de/texte/etcs/germ/afries/afrcorp/afrcor.htm?afrcor006.htm>
43. *Wachtendonckse Psalmen*. URL: https://oudauregaans.fandom.com/nl/wiki/Wachtendonckse_Psalmen